

Arne Novák napsal jako student z Berlína

(E*forum, 02. 03. 2015)

*Studia na pražské české filozofické fakultě završoval **Arne Novák** (2. 3. 1880 – 26. 11. 1939), syn prozaičky Terézy Novákové, především jako germanista; hlavní rigorózum na podzim 1902 skládal z „germánské filologie“ a „dějin moderních literatur“. Od počátku literárněkritického a literárněhistorického veřejného působení zároveň bohatě reflektoval písemnictví českojazyčné; r. 1910 se ostatně ke zklamání Arnošta Krause habilitoval pro dějiny literatury české, bohemistickým tématům poté věnoval své univerzitní přednáškové cykly. Dvojdmost zájmu, schopnost pohybovat se v obou oblastech a tedy i porovnávat a zprostředkovávat, zůstala nicméně jedním ze základů jeho filologické práce i v dalších desetiletích. Na jedné straně se Novák jako vykladač české literatury podílel na několika kompendiích adresovaných německojazyčným čtenářům (počínaje pojednáním Die čechische Litteratur der Gegenwart, připraveným pro lipské nakladatelství Amelang /1907, 2. vyd. 1913/; o aktuálních zjevech české literatury Novák již předtím referoval ve čtrnáctideníku Das literarische Echo), na straně druhé soustavně – a to i v letech meziválečných – vystupoval jako interpret starších i právě vycházejících textů autorů německých, včetně svých krajanů –připomenout lze eseje Pražský román? (Venkov, 12. 4. 1917, o Meyrinkově Golemovi) a Duch německé literatury v Čechách (Česká revue, 1918) ad. – viz Soupis vědecké a kritické činnosti Arne Nováka (Praha, Pražský linguistický kroužek 1940, se jmenným rejstříkem) a od roku 2010 též postupně doplňovanou [Digitální knihovnu Arne Nováka](#).*

Na podzim 1900 se Arne Novák, t. č. pražský student, vypravil do Berlína, imatrikuloval se na tamější univerzitě a na řadu měsíců, do léta r. 1901 – se stal obyvatelem pruské metropole. V lednu 1901 v Obzoru literárním a uměleckém publikoval stať Vzkříšení či obrození, historiografický přehled charakterizující jednotlivé epochy se zřetelem k podobnostem mezi českými a německými dějinami, duchovními a jinými hnutími a tendencemi (v souvislosti se stavem náboženského života před třicetiletou válkou Novák kupříkladu psal o „středoevropské mdlobě“). 14. ledna 1901 poslal spisovatelce Růženě Svobodové list, krom jiného exponující slabiny českého kulturního světa, a to v konfrontaci s kontinuitami nalézanými v německém, říšském prostředí. – Dopis z berlínského pobytu Arne Nováka, jehož průběh podrobněji mapuje právě vydaná kniha Berlínské epizody. Příspěvek k dějinám filologie v Čechách a na Moravě 1878–1914 (Praha, Institut pro studium literatury), zde publikujeme podle rukopisného originálu uloženého v Literárním archivu Památníku národního písemnictví (fond Růžena Svobodová).

Milostivá paní,

Vy mně laskavě dovolíte, abych jednoho večera, kdy Berlín jest nehostinný a světlo lampy studené, použil Vašeho vyzvání a napsal Vám několik vět o sobě a svém okolí? Přinesl jsem si z Prahy trochu teplé záře a trochu stesku, jež málo se hodí do přísného a rozumného Berlína, a byl jsem poněkud osamělý. Neboť dnes, ztratíme-li kořeny tkvící v tradici, co nám zbývá než samota a její chlad? Praha, to jest skutečně kodifikace minulosti, z níž se dá umělecky žít; a my nemáme jiný život, jinou kulturu, než nám dala minulost. Jest mně chvílemi smutno po kráse a musím si ji vyhledati na starých Madonnách 15. věku, jež mají něhu a půvab a jež zvětšují touhu naši po konečném dosažení věčných snů po moderním krásnu. Jest nám jako osadám zbudovaným na periferii velkého města, jež nejsou ani v světovém životě velkého města a jež nemají lesů a lučin; my ztratili háje a vůně minulosti a budoucí krása leží daleko před námi. Touha jest dnes všechno a více nemáme; Vy, milostivá paní, mně rozumíte, vždyť sama jste básnířkou touhy.

Ale touha upíjí sílu, vede k pasivitě a snění a otvírá nebeské království, země je pro ni uzavřena. A je-li naše království z tohoto světa, musíme se z touhy léčiti realitou a skutečností. Leč napolo jen; jediní mí přátelé knihy nejsou přece upřímným životem, nýbrž jen jeho odleskem, jsou to panny pošetilé. Život není v nich, jest za nimi; neteče v nich krev a nebije srdce, jsou to jen echa, jen odlesky. Leč stačí a nemám teď více než je; tu trochu potištěného papíru a tanec teček, čárek a otazníků, a přece jdu k nim zas a zas a mazlím se s nimi a usínám i probouzím se v nich. Pamatujete se ještě, milostivá paní, na scénu z Maupassantova Bel-ami, kdy ze společnosti vrací se hrdina se starým básníkem? Jest ticho. Paříž zmlkla, jen hvězdy svítí zdaleka a chladně. A starý básník vstříc velkému divadlu kosmu praví náhle:

„Jsem ztracený tvor, nemám otce, nemám matky, nemám bratra, ani sestry, ni ženy, ni dítěte, ni Boha.

Nemám nic, než poezii.“

A přijde-li jednou i mně taková chvíle osamocení a smutku a půjdu-li jednou nocí, jež volá k upřímnosti, stesknu si snad: „Nemám nic než knihy.“

A přece to nejsou knihy, které dávají iluzi žití, mnohé z nich suché a smutné, díla šedivých filologů se svraskalou pletí, konjekтуры a varianty a zbytky kusé a mdlé kultur vzdálených k nepochopení, úlomky neumělecké a chabé. A miluji je přece. Hledám za nimi vždy jejich autory a v těch zase tu nejlidštější, nejméně stylizovanou strunu. A tak chvílemi přijde dojem silný a uchvacující. V Göttingách jednou při přednášce Jakoba Grimma o málo poutavém tématě německých právních starožitností pozorovali posluchači, že přednáška vázne a není ani právnícky ani filologicky cenna. A pojednou zachvěl Jakob Grimm rukou a pravil se slzami v očích: „Odpusťte, pánové, můj bratr jest tolik nemocen.“ A to jen stačí, a člověk čítá v suché a nudné jinak knize

o starožitnostech hned s jiným dojmem. A dojem ten hledám všude; a v Berlíně germánský filolog má nejlepší příležitost, vždyť vzrůst a rozvoj německé filologie jest jen jednou součástí rozvinu německé říše a ducha. Dovolíte, milostivá paní, abych opsal krásné místo z W. Scherera, v kterém první moderní z germanistů pochopil smysl své vědy: „Piji raději z koflíku, z něhož píval již můj otec, než z koflíku, jež jsem si sám koupil. Byt se starým, pomíchaným, a třeba trochu opotřebovaným nábytkem, na kterém zřím, jak přišel dohromady, jest mně milejší než pokoj zbrusu nový v pompejanském stylu napodobený slohově a zhotovený přední firmou. Tento konzervativní rys, užit ve věcech duchovních, v básnickém bohatství našeho národa, zrodil německou filologii“. A to nám chybí v Čechách: chybí nám věda, jež by zachycovala a reprodukovala českou kulturu jako takovou, jež by podávala obraz našeho duchovního života v jednotě a celkem, jež by velikou osobnost národa viděla za vším, jako mocné movens. Neznáme a nestudujeme své kultury národní a brzo budeme z ní a slovácké kroje budou jen ve budapeštském národním muzeu maďarském a české nádoby ve vídeňském „Kunstgewerbe Museum“. Mluvíme pro historické státní právo, ale jinde trháme kontinuitu a nejsme již ti, již jsme byli v století 15. a 16. Odnárodňujeme se sami a Vídeň ruší nejen jazyková nařízení, ale celou naši bytost. Byl jsem nedávno nesmírně dojat v Berlíně silou historické kontinuity v německém národě. Dole v Novém Muzeu stojí omalovaná dřevěná „Mater misericordiae“, jejíž plášť modře podšitý a zlatě lemovaný objímá hříšníky a bloudící v tomto slzavém údolí. Nejenže to jsou tytéž typy lidové, jež znám z ulic Berlína, ale Madonna sama jest táž nyvá a měkká blondýna, jež promluvila ke Goethovi v Sesenheimu, jež mluví k nám z Klárky a Markétky a jež německými městy jde denně a staví se v Charlottenburce u mauzolea, aby se pomodlila u hrobu své patronky královny Luisy, jež chodila jednou zahradou a trhala květy a myslila na Hölderlina, když přišel Friedrich Wilhelm III. a posadil ji na trůn pruský. Ne nechci opěvovati tu berlínskou ženu, jež stavši se matkou, pevní filistrovství a nemá vkusu a citu pro cokoliv nevšedního a odbírá Gartenlaube a čte Eschtrutovou. Ale jen jedno jsem chtěl říci: jak německý lid konzervuje typické své znaky. Ze země, odkud v 16. století vyšel tvrdý a bezohledný Luther, vychází v 19. věku krutý a bortící Nietzsche, a u nás? Tábořsko mělo muže činu a energie a má dnes snílky mdloby a náboženského útěku před světem: Sovu a Bílka. Spojují Bílka s Chelčickým a snad právem: ale pojítka obou, náboženství, stojí u obou na kontrérních pólech, u tohoto jest to víra vzdoru a aktivity, mužné energie a pýchy, u onoho náboženství umdlených, již mají jen jednu potřebu: najít koutek, kde je ticho k meditaci a rezignaci. A tak jdeme do budoucnosti, jež jest hrozivá a velká; zda můžeme říci, jak před patnácti léty tvrdil Neruda, „dost v zemi železa na dobré meče, / i v krvi železo!“.

A hle, sám zase jsem v snění a meditaci, jež ochromuje svaly a pije krev, zas syn Hamletův, který nepomstí krve otce svého. A chvíle, kdy by se to mělo státi, se blíží. Chodím často po Kurfürstenbrücke a hledím na sochu Velkého Kurfirsta, umělecký odkaz minulého věku. Všickni obdivují krásně vymodelované svaly otroků sevřených kruhy a řetězy. Otroci ti jsou porobení Slované: k tomu jsou jejich svaly. Před novým parlamentem bude se stavěti ohromná socha Bismarckova, několik let bude potřeba k vystavení. Bůh ví, jaké tam budou karyatidy; nejen z Dürnkrot k Bílé Hoře, ale i

od vpádu Otty Braniborského až ku Hradci Králové jde trnitá stezka.

Odpusťte, milostivá slečno, že jsem Vás oloupil o tolik drahého času, naplnil jsem se iluzí, že sedím proti Vám a vyprávím, a zapomněl jsem, že jsem v cizině.

Psal bych rád panu Šaldovi, ale neznám tónu, který by dovedl probuditi u něho jas a jaro, které potřebuje. Budu o tom ještě přemýšleti.

Prosím, abyste ráčila vyřídit mé nejuctivější poručení veleváženému panu choti a ruce
Vám líbaje
jsem v hlubokém obdivu a úctě
nejoddanější

14/1 1901

Arne Novák. Berlin C Linienstr. 218.

www.ipsl.cz